

Коломієць І. І.

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

УДК 811.161.2'38(075.8)

СТИЛІСТИКА ТЕКСТУ: ПРАКТИЧНИЙ ВИМІР ДОСЛІДЖЕННЯ

Науково-методична література з проблем лінгвостилістики[1–5] дозволяє визначити широке коло завдань цієї комплексної дисципліни з її внутрішнім структуруванням та поліаспектнимвиміром досліджень (функціональна стилістика, описова стилістика, практична стилістика, зіставна, діалектологічна, стилістика художнього мовлення, лінгвопоетика тощо).

В процесі фахової підготовки майбутнього вчителя-словесника вагоме місце належить опануванню ним стилістичними знаннями, вміннями та навичками. Визначальним напрямом в контексті сказаноговиступає стилістична робота з текстом, в результаті чого у студентів-філологів формуються вміння: розрізняти стилі (підстили), типи мови і мовлення; стилістично диференціювати тексти, розкриваючи їхні жанрово-стильові ознаки та мовні особливості; чітко визначати стилетворчі засоби, що формують той чи інший стиль мовлення та увиразнюють його; помічати й оцінювати стилістичні ефекти в тексті та виявляти стилістичні засоби, за допомогою яких вони досягаються; виявляти залежність використання мовних засобів відповідно до цілей висловлювання, комунікативних настанов, ідейно-тематичного задуму автора—*робити стилістичний аналіз тексту*, що й передбачає попередньо зазначені елементи. А також грамотно й мотивовано *конструювати власні висловлювання*, свідомо добираючи при цьому найдоцільніші фонетичні, лексико-граматичні засоби у межах заданого стилю та жанру відповідно до задуму та експресивно-емоційної спрямованості; удосконалювати стиль сказаного і написаного—*тобто стилістично редагувати текст*. Набуття та вдосконалення переліку зазначених вмінь і навичок сприятиме становленню якісної мовленнєвої компетенції особистості та її успішній реалізації в будь-

яких умовах комунікації.

У площині типологічного стилістичного опису тексту (стилістикатексту) постаютьцільові намірививчення закономірностей вибору засобів, здатних адекватно відтворювати інтенцію мовця-індивіда; принципів ефективного використання мовних засобів, особливостей їх комбінаторики для передачі думок/почуттів у різних умовах спілкування; емоційно-експресивних елементів мовної системи у їх взаємодії зі стилістично нейтральними та вияву додаткової інформації, що накладається на предметно-логічний зміст висловлюваного («конотативний код»).Таким чином, в основі стилістичного аналізу лежить *характеристика мовних засобів текстової реалізації літературно-мовленнєвого твору.*

Лінгвостилістичний аналіз текступокликаний розкрити структуру мовленнєвого твору (чи його частини), що втілюється у тексті (себто має письмову фіксацію, літературно оброблений: повість, фейлетон, стаття, оголошення тощо) через з'ясування контекстуальної семантики слова, експресивно-стилістичного забарвлення лінгвоодиниць різних рівнів. Має на меті виявити систему різнорівневих мовних засобів(*засобівтекстооформленняістилетворення*), за допомогою яких здійснюється виклад матеріалу, визначити мовно-сміслові домінанти(*ключові, стрижневі слова*) змістового наповнення та ідейного вираження аналізованого тексту, завдяки відбувається осмислення та узагальнення дійсності (реальної, ірреальної, ідеальної), і передбачає відповідь на питання: *чим і як* втілюється його мовно-жанрова специфіка, створюється оригінальність твору, що стосується, насамперед, белетристики, публіцистики, епістолярію тощо.

Досить часто зміст, який вкладає автор, і зміст, який сприймають читачі (стиль художнього мовлення та публіцистики), не збігаються, не завжди є адекватним розуміння прочитаного. Врівноважити цей процес і покликаний лінгвосмісловий, тобто лінгвостилістичний аналіз тексту.

Зразком для аналітичної розвідки слугуватиме текстовий фрагмент літературної творчості Яреми Гояна «Воскреснемо!», наведений нижче (для

зручності аналізув ньому пронумеровано синтаксеми).

Обраний текст приналежить до комбінованого стильового типу мовлення – стилю художньої публіцистики. У ньому проявляються виміри обох стилів, художньо-белетристичного і публіцистичного. Його визначальні функціонально-стильові риси – це фактологічна переконливість, динамічність, актуалізація сучасності, чіткість, декларативність, закличність, спонукальна експресія, авторська пристрасть, оцінність різної модальності (захоплення, гнів); простота, доступність, зрозумілість. Досить помітним виступає синтез вишуканості форми, образності, емоційності та логічності, інформативності (особливої насиченості комунікативною доцільністю змісту висловлюваного), чіткості, точності фрази; виразним постає прояв авторської індивідуальності у тексті, неоднорідність його лексико-граматичного складу.

Відзначимо інформативну функцію та функцію цілеспрямованого впливу на адресата (читача, слухача), його розумово-почуттєву сферу, мислення і свідомість; формування громадської думки – як основну комунікативну мету (зорієнтованість) повідомлюваного. Текст поширений у мовленні ЗМІ (преса, часописи, суспільно-політична література, телебачення, радіо), а отже обслуговує громадсько-політичне життя суспільства і представлений такою формою жанрової реалізації як нарис.

Це вид проблемного нарису, у центрі якого фігурує цілісний образ української нації – «брати і сестри; ми», об'єднаних спільністю інтересів, цілей, задумів, звершень; де узагальнено представлено важливі для українців соціально-культурні та політичні події, факти духовного життя нації, чітко визначено суспільно-громадську позицію народу. Автор торкається актуальних проблем національної дійсності, порушує життєво важливі питання сучасності: відродження нації, пробудження національної гідності, розвиває тему непримиренності до ворогів рідної землі, небайдужості до долі рідного краю, його народу, пропагує ідею безмірної любові та відданості Україні. У ньому домінує емоційно-нараженний, піднесено-урочистий колорит мовлення.

Текст за типом мовлення мішаний, основну частину якого становить

роздум (міркування) з елементами статичного опису. Міркування містить: тезу – в основі оклична спонукальність слова-речення (1) *Воскреснемо!* (що вміщує такий відтінок модальності як заклик-ствердження); основну частину – доведення (докази, переконливі факти, беззастережні аргументи), що вирізняється розгорнутою структурою речень, натхненним характером їх емоційного спрямування (2–12); і висновок, репрезентований граматичною моделлю своєрідного ствердження з активною стилістичною позицією підсилювально-заперечної частки *ніга* експресивних форм порівняльно-зіставних конструкцій (13, а також див. – 10).

Агітаційно-закличний характер звертань, пристрасний, піднесено-схвильований тон висловлювання насамперед досягається використанням різних речень за комунікативною віднесеністю (метою висловлювання) та емоційним забарвленням (мірою емоційності). Зокрема, спонукальні різновиди (з багатофіксованим виявом речень-закликів (1–3, 5, 7, 12), в яких власне імперативність виражається дієсловами у формі наказ. способу, II ос., мн.; майб. ч., недок. в., – *Воскреснемо!*; *встаньмо з колін, розірвімо пута, високопідведемо голови, подивімося, полиньмо, гляньмо*, - контекстуально ускладнюючись ситуативним вжитком, лексико-семантичним оточенням, динамізують виклад, посилюють значеннєві відтінки наказовості у плані беззастережної вимоги обов'язковості виконання. Окличні речення часто набувають форм єдності з попередніми і постають як спонукально-окличні. Інтенсивна почуттєвість, стилістично-емоційне спрямування таких речень вирізняє їх з-поміж інших, посилює наказово-закличне інтонування тексту, що характеризується високим тоном, супроводжується більшою силою, напруженою голосу.

Множинність дієслів (попередньо вказаних) та займенникових форм (наприклад, *ми були, світить нам, наша Земля (Україна)*) допомагають передати єдність інтересів української громади, привертають особливу увагу адресата до висловлюваного, наближують до нього описуване, роблять його більш близьким, доступним, яскравим, наочним у передачі спільних почуттів і

переживань автора й читача.

Художньо та естетично значущим, тематично зумовленим й ідейно вмотивованим постає конструювання зазначених типів речень у стилістично виразні фігури думки. Важливими компонентами синтаксичної організації тексту виступають анафоричні повтори (лексичний єдинопочаток) та анафорично-парцельовані конструкції (1–3). Таким чином логічно впорядковуючи текст, інтонаційно посилюючи смислову вагомість повторюваних фраз, ця стилістична побудова продукує активне розгортання авторського задуму, увиразнює ідею необхідності національного відродження, пробудження національної свідомості й піднесення духу нації.

Наступний цикл речень (8–11) відзначається описовим характером, з багатим образним арсеналом мовних засобів, водночас характеризується статичністю художнього відображення краси рідного краю і відносним спадом інтонаційно напруженого тону мовлення. Сильовою домінантою емоційно-натхненого викладу надалі постають засоби іншого мовного рівня. Особливої значущості набуває не так синтаксична організація тексту, як лексичні засоби авторського добору. Словниковий склад тексту відзначається рисами яскравої поетичності, ліризму: *пречиста блакить, у безмірній високості, віковичним знаменом, рідноїматінки-землі, материнська любов, рідненебо, учудовій-пречудовій пісні, на зелено-голубомулику (планети), на трепетну Землю*. В основі виразності деяких слів – їх власне природна стилістична маркованість, оцінність яскравого односпрямованого плану позитивних конотацій; риси емоційної експресії окремих із них підсилюються словотворчими афіксами та іншими засобами стилістичного словотвору (зокрема способами осново- та словоскладання).

Як і в попередньому контексті, помітним постає архаїчний склад лексики. Вагоме місце належить канонічній лексиці, а саме одиницям на позначення сакральних понять, церковних реалій, релігійних постатей тощо (*воскреснемо, Богом, пророцтво, благословляє, небеса, свята, хрест* та ін.). Зокрема активно позиціонує ця група лексики у складі тропів, а саме порівнянь, метафор,

формуючи піднесено-поетичний, натхненний струмінь тексту: *високе, мов дух* (небо України); *як праведна душа* (блакить); *палає золото сонця, мов святий німб, веселковоюбарвоюрозлилася* (блакить); ореол величності, урочистості–*налику*(планети), *розп'ятана хресті історії* (Земля наша), усимволізовуючи стражденну, нелегку долю рідного краю. Тематично близькими, спорідненими виступають у межах цього контексту інші лексичні засоби його ідейного вираження. А саме, назви абстрактних понять (*дух* (*душа*), *воля*, *любов*, а також *серце*) та просторових реалій (*сонце*, *зірки*, *небо*, *земля*, *планета*) відіграють особливу роль відносно ключового слова **Україна** (та з ним співмірного *Земля*), що становить своєрідний смисловий центр, ядро тексту і звучить рефреном на усій його площині, об'єднуючи за смыслом та експресивно, наголошуючи потрібну авторові думку. Значна їх частина вибудовує цілісну образну систему тексту, створюючи естетично оброблений, глибоко осмислений образ рідного краю, пронизаний відчуттям любові, його краси та неповторності. Засвідчені випадки використання слів у тропеїчному вжитку (від епітета, порівняння до метафори-символу), вишуканість синтаксичної форми (наявність стилістичних фігур, інших елементів поетичного синтаксису) посилюють образність мовлення, збагачують стилістичну канву тексту різноманітними засобами виразності та емоційного впливу на почуттєвий світ людини.

Неабияку значущість, художньо-ідейну цінність виявляє періодична мова у межах представленого контексту, що вміщує гармонійно поєднані паралельно-змістові частини, які в логічному та інтонаційному плані створюють цілком завершену структурно-синтаксичну одиницю. З боку змісту – це розгорнений тематичний виклад, а з боку форми – впорядковане розташування фраз, досягнення їх ритмічності. Така побудова зумовлює перехід від нейтрального тону до більш пристрасного, емоційно-напруженого, схвильованого, динамічного і традиційно виступає яскравою рисою виразності й наснаженості мовлення (як бачимо, не тільки художньо-поетичного).

Емоційно-експресивний фон мови (урочистість, піднесеність) підтримується, а в деякій мірі і задається, фразеологічними одиницями

переважно книжного характеру, зокрема біблійного походження, наприклад: *на Богом даній Землі; хай пошле нам силу для життя; було написано на роду.* Літературною цитатою (як особливого стилістичного прийому використання афористичного фонду мови, пристосування до інших умов текстової реалізації з метою посилення образності та створення експресії) вважаємо відомий шевченківський вислів глибоко патріотичного змісту *«Не вмирає душа наша, не вмирає воля»*, використаний з метою експресивного увиразнення основної думки текстового фрагменту. Вислів, що став крилатим, є загальнонародним надбанням української культури, концентрує у собі найвищу ідею відданості рідній землі, вірності національним ідеалам, актуалізовану у текстовому просторі ЯремиГояна:

(1) *Воскреснемо!*

(2) *Воскреснемо, брати і сестри, бо Земля наша, хоч і розп'ята на хресті історії, але свята.*

(3) *Воскреснемо!* (4) *Бо ми вічно були на цій Богом даній Землі як народ, і рідне небо хай пошле нам силу для життя.*

(5) *Воскреснемо!* (6) *Бо світить нам у віки пророцтво Тараса: «Не вмирає душа наша, не вмирає воля».*

(7) *Встаньмо з колін, розірвімо пута, високо підведемо голови, як це одвіку було написано нам на роду.*

(8) *Пречиста блакить ясніє у безмірній високості України, як праведна душа народу.* (9) *Веселковою барвою розлилася вона в небесах віковичним знаменом, на якому палає золото сонця, мов святий німб.* (10) *Ні, немає на світі кращого неба, ніж небо України.*

(11) *Високе, мов дух, воно благословляє свою Україну, береже у віках її материнську любов, тому його ніколи не відділити від рідної матінки-землі.*

(12) *Подивімось на своє небо і думкою, як у тій чудовій-пречудовій пісні, полиньмо аж до сонця і зірок і гляньмо на трепетну Землю – і тоді відкриється нам на зелено-голубому лику планети край, що нагадує собою серце, – Україна!*

(13) *Ні, як нема кращого неба, ніж небо України, так і немає кращої землі,*

ніж наша Україна.

Безперечно, здійсненню стилістичного аналізу (інтерпретації) тексту, метою якого є виявлення, опис і тлумачення стилістичних ефектів в їх специфічних контекстах – обумовлених стилістичною диференціацією мови у зв'язку з її різнотипними функціями, залежно від сфери суспільного використання та ситуації спілкування, передують знання та уявлення про стилі мовлення, у межах яких можна простежити способи використання мовних засобів в різних видах мовленнєвої діяльності (функціональна стилістика), а також вчення про стилістичний інвентар мови, одиниці, що кваліфікують специфіку мовного вираження кожного функціонального різновиду, зокреманесуть додаткову стилістичну інформацію про ті чи інші стилі (описова стилістика, практична) тощо.

Список використаної літератури

1. Дудик П. С. Стилістика української мови : навч. посібн. / П. С. Дудик. – К.: Академія, 2005. – 368 с.
2. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посібн. / Т. А. Єщенко. – К. : Академія, 2009. – 264 с.
3. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посібн. / І. М. Кочан. – К.: Знання, 2008. – 423 с.
4. Мацько Л. І. Стилістика української мови : підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; за ред. Л. І. Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – 462 с.
5. Українська лінгвостилістика ХХ – початку ХХІ ст.: система понять і бібліографічні джерела / за ред. С. Я. Єрмоленко. – К. : Грамота. – 368 с.

Коломієць Інна Іванівна

Стилістика тексту: практичний вимір дослідження

Анотація

Стаття носить прикладний характер лінгвостилістичного дослідження тексту. Зокрема, предметом аналітичного опису слугує фрагмент художнього публіцистики як синтезованої форми функціонально-стильових різновидів літературної мови.

Ключові слова: *стилістика тексту, стилістичний аналіз, стилістичні засоби, стиль.*

КоломиецИннаИвановна

Стилистика текста: практическое измерение исследования

Аннотация

Статья носит прикладной характер лингвостилистического исследования текста. В частности, предметом аналитического описания служит фрагмент художественной публицистики как синтезированной формы функционально-стилевых разновидностей литературного языка.

Ключевые слова: *стилистика текста, стилистический анализ, стилистические средства, стиль.*

Kolomiets Inna Ivanivna

Stylistics of the text: a practical dimension of research.

Annotation

Article is applied nature linguostylistic study text. In particular, the subject of analytical description serves a piece of literary journalism as a synthetic form of functional and stylistic varieties of language.

Keywords: *text style, stylistic analysis, stylistic means, style.*